

— Lemondás! Visszatérés! Belemérülés a messzi multba!

— Semmiben sincs Visszatérés a Multba. Az csak látszólagos. Mi és ki tudja, hogy örök mozgásában csak előre halad, hogy nem mehet ismét visszafelé. A mult nem vár ránk, hogy visszatérjünk hozzá; ami jó és életrevaló volt benne, az velünk menetel előre, szakadatlanul gazdagodik és új váratlan esodákat teremt.

— Igen. De úgyszólván mindig harc és szenvedés árán. S akkor?

— Bátran vállalni a harcot. Megáldani a szenvedést!

Igy kiáltott s én ebben a pillanatban láttam őt utolsó változatában.

Ragyogott a fiatalságtól. Erős, jó, szép volt.

S én felkiáltottam:

— Most tudom, ki vagy. Te vagy e föld Géniusza!

Mivel nőtt, csapkodva egyre nagyobb szárnyaival, kinyújtottam felé a kezem, szerettem volna elérni.

Valaki azonban megfogta a kezem, felébresztett.

Egy szobáskában, valami fekhelyen találtam magam.

Élőttem állt a zászlóaljunk orvosnöje; az ütőeremet tapogatta, mosolyogva nézett rám és így szól:

— No, Názor bajtárs, hogy vagy?

Ezt feleltem:

— Mint az az ember, aki megjárta a Poklot és a Tisztítótűzet, s megállították a Mennyrország kapujában.

Krusevó a Piván,

1943. IV. 10

Gvozden András fordítása

KUBIKUSOK A PANCSEVŐI RÉTEN

Irtta: Kálmán Tamás

Régi képek. Amikor még rabszolgák, nyögtek a pancsevői réten. És nem tudtak róluk. Senki sem tudta mit művelnek. Micsoda föld-darabot adtak a népnek. Megművelhető földet. Csak a »Batignol«¹⁾ urai, akik a milliókat zsebre vágták. Én is ott voltam akkor. Akkor nem volt földem. Most van.

Fogás!

Végig harsog az istállóálláson a kiáltás. Fogás!

Itt-ott már zörögnek a kordék a fagyón. Egyes kordésgazdák, kóránkelők vagy a munkások, a rakodók is úgy akariák, hogy hosszabb legyen a nap, több legyen a kubik mérésakor. Több a pénz, több marad meg belőle. Mert a pénzt, a pénzt haza kell küldeni, várja otthon az aszszony, meg a gyerekek a topolyai Linda-faluban és a zentai Kertekben. De maradjon is, mert itt van a kantin, a kantinba is kell valamennyi és vasárnaponként ha bemennek vásárolni Pancsevőra, vagy át Beográdba, hát ott is meg kell mutatni, hadd tudják, ha földbevált kunyhóban is lakik, ki az a bácskai kubikos.

Fogás! Emberek! Fogás! — kiáltja Számadó Mihály, a kordésgazda. Már a Bognár Péter kordéi nyikorognak. Dübörög a föld Bognár lovai-

1) »Batignol« francia építészeti vállalet.

nak lába, alatt. Munkáslovak! Bírják a kordét. Keresnek is az emberek. Igaz az egész soron, az egész munkán a koránkezőkre rámondják, hogy:

— Korán kel, mint Bognár Péter napja!

Korán. Válogatott emberek. Mind Topolya, Zenta, Kanizsa, Becse szülötte, de van néhány bánáti is. Az öreg Gergő, a vén Gergő, aki ötvenegynéhány évével végigdolgozta a Dunát, Tiszát, fejelte a töltést Temeskubinban, még a világháború előtt, dolgozott Komáromban és iz-zadta a pesti vasúti töltések homokját. A régi jó világban!... Amiből csak öreg, agyonkínzott bőrét menthette át. Jó világban. Amikor csendőr parancsolt a munkán. Most is emlékszik ott volt a csendőrállomáson az iroda mellett. Ott. Jó világ volt. Ott volt amikor egyik munkástársát szétzúzta a vonat Pesterzsébetnél és a mérnök elásatta, mint a kutyát, ráfogta, hogy részeg volt és sirathatta a család két hét mulva, amikor elakadt a pénz... Gondolta az asszony, nem volt mérés és várt a tiszamenti vertfalú, dohányszagú házban türelemmel. Máskor is volt ez így. De bizony most hiába várt. De megírták. Voltak földiek. Hát megtudta. Eltemették. — Így meséli a vén Gergő, a becskerekai kubikos. Még az apámat is ismerte. Régi ismeretség. Még Temeskubinból.

Az öreg mellé húzódok. Régi ismeretség. Én és az apám: egy. Vele akarok dologzni. Én! Kezelő... ő, öreg, virtiklis kubikos.

A Kosava söpri a porzó havat. Jajgat a kordé kerekei között. Iesz-tő süvöltésébe belenyög a föld. A föld sokmillió rabja. Éhes lerongyolódott dolgozója.

Harsog az ásó a fagyos földben. A csákányok dühösen csikorognak a kérges, aszott kubikos kezekben. Tépik a fagyot. Kell a pénz!

Kezdi az ember, izzad. Vízet kíván. A Dunából hozzák. Jég alól. Hideg. Megszokta már a kubikos. Ha kell hideg, ha kell meleg is jó. Vágó Péter nyáron ködmönben dolgozik, télen meg ingben. Semmi. Kubikos. Ki tudja miért teszi. Itt minden más, mint odahaza. Itt furcsa emberek vannak. Furcsa törvények és szokások.

Baráberélet.

— Furcsa emberek, — mondja Vágó Péter. — Kanizsán nem úgy beszélnek.

— Ezek, — ahány, annyi féle a nyelvük. Még a gombócot is gölő-dinynek hívják.

Furcsa emberek.

Szergej Szibériát is ismerte. Antonio valahol a kék Adriáról jött. Jöttek mindenfelől a hazátlanok. Furcsa emberek.

Különös zaj.

Koromsötétség. Az éj alján lámpák villognak. Beograd. A másik oldalon az erdő felett halvány fénycsík látszik — Pancsevő.

Beogradtól jobbra is lámpák vöröslenek. De ott már kevesebb. Zimony lehet...

A vonalon zörögnek a kordék.

— Hóvíz! Hátra! A lóhajtók kiáltásai sikonganak a fagyos téli éjszakában. Éjszaka!

Öt óra lehetett reggel.

A lóhajtók.

Gyerekek. Fiatal gyerekek. Lányok. Gyereklányok. Sokaknak az apja is itt van. Az apjával egy kunyhóban alszik. Egy rongyból szőtt pokróc alatt bújnak össze éjszakára. Melegítik egymást.

— Ásósok!

Az egyik lóhajtó kiáltása hallatszik a töltés felől.

Megismerik. A második bandáé. A Boros, Fercsi hangja.

A sötétben két ember yálik el a gödörtől és rohan a töltés felé, végig a gerendán, el-el bukva a kordé által bevágott és kővé fagyott sárkupaokban.

A ló nyög a kordé rudjai között. Leszorítva. A kordé kerekei az égneke merednek. Lefordult.

Virrad.

— Burek! Vruks burek!

— Rakija! Pálinka! Meleg pálinka!

A hajnalban elfogyasztott reggelire már megy ez is. Végig a soron.

Jó üzlet. Éhes baráber. És szomjas.

Éhezi az életet és szomjúhozza az emberi, Emberi sorsot.

Fogy a pénz.

— Nem baj!

— Holnap mérés, — mondja Vágó Péter — és akkor az öreg Jézusnak se dolgozok három napig. Nem! Nem én! Dolgoztam eleget. Nem volt elég. Többet akartak. Még többet. A mesterem. Ott. Kanizsán.

A keserűség kibuggyant belőle.

— Kanizsán!

Eszébe jutott szülőföldje, ahol nem maradhatott, mert megütötte... Megütötte mesterét. Nem akar fizetni. De dolgoztatni azt igen. Azt tudott. Most itt van. Ó, Vágó Péter.

Baráber!

— Nem vagy egyedül! — mondja a vén Gergő — Sokan vagytok. És mindig többen lesztek. Nézd a Bandit, a topolyait, ő is borbély. Beteg. Menne haza, de nem lehet.

És mesél az öreg.

— Dolgozott velem sok Vágó Péter. — Nagyon sok. Aki megmerte mondani. Oda mert vágni az asztalra. Oda. Eléjük!

Összehúzta szemöldökét Vágó Péter, duzzadt szempárnájára könny csordult ki. Hej, de más volt valamikor. Ott Kanizsán, amikor ilyen téli időben a kemence mellett a padkán melegedett és várta a málét, amit az anyja sütött a kemencében.

— Más volt akkor Péter! Te gyerek voltál, de az apád, az apád nyögte akkor így a fagyot téli időben. Nem változott a világ. Csak az urak változtak. Ujak jöttek, akik még éhesek. Ugy ám Péter, én sokat láttam, — mondja a vén Gergő.

— Hej ha még egyszer...!

Csikorgott foga a dühtől és öklét az égre emelte:

— Hej csak még egyszer!

— Eljön az is, Péter! — felelte neki a vén Gergő. — Sokat láttam én. Fordul a világ sora. Nem lesz mindig csendőr a vonalon. Nem.

Mert a vonalon az is van. Csendőrállomás. Az iroda közelében.

Nem messze vannak a falak. Ott van a csendőr. Sok csendőr. Itt kinn a vonalon, a munkán is.

De nem azért, hogy a kubikosok ne bántsák egymást. Nem azért, hogy a szigetről, az erdőből ne lopják a fát, a száraz faágakat, ledőlő fatörzseket, a gallyakat. Nem azért, hogy éjszakánként ne »háborítsák a csendet« és hagyják aludni az urakat ott odaát a palotákban. Nem. Nem is kintinok közelében vannak. És nem is bántják egymást a kubikosok,

Egy asztalnál búsul esténként a kintinban Avdo poharai mellett, a bácskai magyar kubikos a likai kubikossal. Nem is értik egymás nyelvét, de megértik egymás gondolatát. Hej, most otthon.... Otthon. De az iroda, az iroda nem akar fizetni többet.

Kérni? Mért vannak a csendörök? Mért van a csendőrállomás az iroda közelében?

Hogy csend legyen a vonalon. Csend.

Hogy a Batignol párisi urainak és a beográdi cimborának több jusson.

Tőlük a kubikosok megölhetik egymást. Megfagyhatnak. De nem ölik meg egymást. Ezek nem. Ezek emberek. Egyfőrmák.

— Ott fent, odaát!

Int a vén Gergő a fehérlő beográdi épületek felé.

— Hajh, azok ott! De nem lehet. A csendörök! Még a Bognár Péter kuttyáját, a Zsandárt is meglőtték, mert valahol túl a vonalon, az iroda közelében, felvonított a fehér partok felé!

Este van, sötét.

— Kifogni!

Most nem Bognár Péter és emberei az elsők. Nem. Most ők az utolsók. Kell a kubik. Kell a pénz. Az asszony, gyerekek....

Nagy Mihály az egyik kocsis már kitárta az deszkaistálló ajtaját. Tele a jászol. Jöhetnek a lovak.

Nagy Mihály nótázik is csendben. Nótázik, de csendes ember. Őt is megértem, mint azt a vén Gergőt.

Más a hangja, más a gondolata, mint azoknak ott a kintinban. Nem jár éjszakánként az istállóban gyertyatáncot. Nem. Nem iszik ő se, a vén Gergő se. De vannak még többen is ilyenek. Őket is megértem.

Csend van a vonalon. Itt-ott nótát kap el a Kosava s feszegeti az iszapkockákkal lerakott kátránypapír istállók tetejét. Be akar menni. Látni akarja, mit művel a kubikos nép. De nem engedik be.

A Kosava! Kegyetlen, hideg és rossz, mint az emberek. És kíváncsi. Mert ezek az emberek furcsák, furcsa szokásaik vannak. És furcsákat beszélnek ilyenkor esténként a földbevált kunyhókban és a jászlak alatt.

De nem engedik be. A földbevált kunyhókba még úgy se. Ott már csak a rakodók laknak, a kubikosok. A munkások. A kordésgazdák, azok még deszkából állítanak össze szobát az istálló végében. Még ablak is van rajta. Némelyike azoknak még itt is kis- király. Amelyik megszédte magát. Sok még rakodó volt néhány évvel ezelőtt. De most más- képpen beszél. Most fennhordja az orrát. Elfeledte, hogy ő is....

A földbevált kunyhók. Be vannak földelve. Csak egy kis ajtó a végén. De az is kívül-belül befonva sással, meg náddal. Még pokrócot is akasztanak rá. Azt csapdossa most a szél. Tépi dühösen. Be szeretne memi.

En utat találok. Nekem szabad az út. Gyorsan csukom be magam utat az ajtót, mert a szél is beront velem együtt.

Ebben a kunyhóban topolyaiak vannak, hatan. Földből van egy padka a belső végében. Ott alusznak egymás mellett. Mind. Az ajtó mellett sásból van tapasztva a tűzhely, amelyen fő a vacsora. Lépcső is van. Rőzsével van körülfonva.

Gyertyaláng táncol a prices fölött. Hajlong jobbra-balra, mint Kocsis Ferkó, amikor a gyertyatáncot járta harmonikaszó mellett és a föld-

be sorba lerakott és meggyújtott gyertyákat kerülgette. Volt vagy négy tucat. Még a lovak is megálltak akkor az evésben és nézték a különös táncot, az embert. A Kocsis Ferkót, aki azelőtt egy órával adott nekik enni. Azóta megváltozott. Hogy mi történt vele? Avdo is csodálkozott, amikor a kantinban az összes gyertyát megvette.

A Kocsis Ferkó!

Talán Zentát siratta. A kertekben összetöpörödött viskót, vagy az ingyentelepen hagyott sárkunyhót.

Ki tudja? Most ő is itt van.

Furcsa emberek!

Táncol a gyertya. Majdnem elaludt, amikor beléptem. A szél nekirohant. De talán nem is attól. Nem! Takarni akart valamit. Mert félni kellett. Igen félni.

Könyveket, füzeteket láttam a priccsen. Három betűből állt a címe. Három. Már ismertem őket.

Az egyik olvasott a többi hallgatta.

Újból felgyult a gyertya. Még élesebben világított, hogy lássam én is. A könyveket. Igen, hogy lássam, mert a gyertya is észrevette, hogy az emberek nyugodtan maradtak. Nem kellett félni. Az öreg a vén Gergővel dolgozott együtt. Az apám is. Huszonöt évvel ezelőtt, Temeskubinban. Egy vér. Egy gondolat. Egyformán kerges a tenyerünk. Igen Egyformán.

Az egyik olvasott, a többi hallgatta. Ők nem mentek gyertyatáncot járni. Nem. Várta a család a pénzt. És hazamentek, ha nagy hó esett, ha nem lehetett dolgozni. Akkor is enni kellett; málét, a gyerekeknek. Itt meg kubikos-szármát ettek: hajába főtt krumplit.

Az egyik olvasott, a többi hallgatta. Jött Nagy Mihály is. Ő is topolyai.

Hallgatták.

Gondolkoztam. Már olvastam. Ismertem őket.

Mit ártanak ezek a könyvek, hogy itt, félni takarni kell őket. Mit ártanak? Nem mondják, nem írják, hogy ki kell rabolni az irodát, le kell öldösní a mérnököket. Nem. Csak nagyobb darab kenyeret akarnak ezeknek; meleg ruhát a gyerekeknek, ilyenkor télen, otthon. Otthont. Meleg otthont. Ahol málét ehetnek.

Hogy emberek vagyunk, mint a mérnök is, a csendőr is. A főmérnök is. Ők is olyanok mint mi. Olyanok.

Még az erdész is odaát a szigeten. Aki szintén puskával csavarog errefelé.

Csak ők ezt nem tudják. Nem tudják. Vagy nem is akarják. Őket megfizették vagy úgy nevelték.

De mi nem vagyunk olyanok mint ők.

A könyvek. Mit ártanak? Azt írják, hogy ők is olyanok mint mi. De ők azt mondják: mi nem vagyunk olyanok mint ők.

Nagyobb darab kenyeret! Emberséget az embereknek!

De nem!

Nem adtak. A könyv kellett! Elvitték! Elvitték a könyveket!

Rókuszt és Ottmárt is!